

Європейський досвід захисту честі, гідності та ділової репутації у цивільному праві

Сергій Вихрист

*к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SMVykhryst@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3844-1165*

Анастасія Вишняк

*здобувач другого рівня вищої освіти «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VyshniakAV@krok.edu.ua*

Захист честі, гідності та ділової репутації становить одну з фундаментальних основ правової системи демократичної держави. У контексті інтеграційних процесів та гармонізації правових систем особливого значення набуває вивчення європейського досвіду правового регулювання цих відносин. Як зазначає О.В. Дзера, "особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи, становлять основу її правового статусу" [1, с. 287].

Європейська система захисту прав людини базується на фундаментальних принципах, закріплених у Європейській конвенції з прав людини. Стаття 8 Конвенції гарантує право на повагу до приватного життя, що включає захист честі та гідності особи. Водночас стаття 10 гарантує свободу вираження поглядів, створюючи необхідність збалансування цих прав [2, с. 156].

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) виробив складну систему критеріїв для балансування права на захист честі та гідності зі свободою вираження поглядів. У справі "Lingens v. Austria" (1986) ЄСПЛ встановив, що межі допустимої критики щодо політиків є ширшими, оскільки вони свідомо піддають себе пильному контролю з боку громадськості [3, п. 42].

І.В. Спасибо-Фатеева зазначає, що "ЄСПЛ розробив доктрину градації захисту залежно від статусу особи: найвищий рівень захисту мають приватні особи, менший – публічні фігури, найменший – політики під час виконання публічних функцій" [4, с. 312].

Ключовими критеріями балансування є: внесок у публічну дискусію, відомість особи, предмет повідомлення, попередня поведінка особи, зміст та форма публікації, наслідки публікації [5, п. 90]. Ці критерії застосовуються у кожній справі з урахуванням конкретних обставин.

Європейські правові системи пропонують різноманітні процедурні механізми захисту честі, гідності та ділової репутації. М.М. Гудима відзначає, що "ефективність захисту особистісних прав значною мірою залежить від доступності та швидкості судових процедур" [6, с. 189].

Превентивні заходи захисту включають інститут заборони публікації (prior restraint), який застосовується обмежено через пріоритет свободи слова. У справі "Observer and Guardian v. United Kingdom" (1991) ЄСПЛ підтвердив виключний

характер попереднього обмеження свободи слова [7, п. 60].

Постпублікаційні засоби захисту включають спростування, право на відповідь, відшкодування моральної шкоди. Особливе значення має інститут відшкодування немайнової шкоди, який отримав визнання в усіх європейських юрисдикціях, хоча підходи до його обчислення різняться.

Розвиток інтернет-технологій створив нові виклики для захисту особистісних прав. А.С. Довгерт підкреслює, що "глобальний характер мережі Інтернет вимагає переосмислення традиційних підходів до захисту честі та гідності" [8, с. 134].

Європейський Союз прийняв низку актів, що регулюють захист персональних даних та особистісних прав в цифровому середовищі. Загальний регламент про захист даних (GDPR) включає "право на забуття" як один із механізмів захисту особистості [9, ст. 17].

У справі "Google Spain SL v. González" (2014) Суд ЄС встановив право особи вимагати видалення застарілої інформації з результатів пошуку [10, С-131/12]. Це рішення стало важливим кроком у розвитку цифрових прав особистості.

Цивільне право України перебуває у процесі гармонізації з європейськими стандартами. Цивільний кодекс України містить розгорнуту систему особистих немайнових прав, включаючи право на честь, гідність та ділову репутацію [11, ст. 297-299].

Я.М. Романюк зазначає, що "імплементация європейського досвіду вимагає не лише законодавчих змін, але й формування відповідної судової практики та правової культури" [12, с. 276]. Важливим кроком стало приведення українського законодавства у відповідність із практикою ЄСПЛ.

Перспективними напрямками є розвиток інституту медіації у спрах про захист честі та гідності, вдосконалення механізмів захисту в цифровому середовищі, гармонізація критеріїв відшкодування моральної шкоди з європейськими стандартами.

Європейський досвід захисту честі, гідності та ділової репутації характеризується комплексним підходом, що поєднує конституційні гарантії, цивільно-правові механізми захисту та розвинену судову практику. Ключовими принципами є балансування зі свободою вираження поглядів, диференціація рівня захисту залежно від статусу особи, розвиток превентивних та компенсаційних засобів захисту.

Практика ЄСПЛ сформувала уніфіковані критерії балансування конкуруючих прав, що створює основу для гармонізації національних правових систем. Виклики цифрової епохи вимагають подальшого розвитку правових механізмів захисту особистості в мережевому просторі.

Для України важливим є системне впровадження європейських стандартів через удосконалення законодавства, формування відповідної судової практики та підвищення правової культури суспільства. Це сприятиме ефективному захисту особистісних прав у сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства.

Ключові слова: захист честі, гідності та ділової репутації; Європейський суд з прав людини; Європейський Союз.

Список використаних джерел

1. Дзера О.В. *Особисті немайнові права фізичної особи у цивільному праві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2020. 36 с.*
2. *Європейська конвенція з прав людини: основоположні принципи та судова практика / за ред. В.П. Попелюшко. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 324 с.*
3. *Lingens v. Austria (no. 9815/82), judgment of 8 July 1986, Series A no. 103.*
4. Спасибо-Фатєєва І.В. *Особисті немайнові права фізичних осіб. Цивільне право України: підручник / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Право, 2019. С. 287-345.*
5. *Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France (nos. 40454/07 and 60947/08), judgment of 10 November 2015, ECHR 2015.*
6. Гудима М.М. *Захист особистих немайнових прав за законодавством України та країн Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 234 с.*
7. *Observer and Guardian v. United Kingdom (no. 13585/88), judgment of 26 November 1991, Series A no. 216.*
8. Довгерт А.С. *Захист особистісних прав в умовах цифровізації: європейський досвід. Приватне право і підприємництво. 2020. Вип. 20. С. 128-142.*
9. *Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons. Official Journal of the European Union. L 119. 4 May 2016. P. 1-88.*
10. *Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos and Mario Costeja González, Case C-131/12, CJEU, 13 May 2014.*
11. *Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.*
12. Романюк Я.М. *Система захисту особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2019. 628 с.*